

## DOUĂ DESCOPERIRI DE MONEDE DE AUR BIZANTINE DIN SECOLUL AL X-LEA, DIN DISTRICTUL RAZGRAD, BULGARIA\*

Georgi Dzanev

### Abstract

The author publish two 10th Byzantine gold hoards found in the territory of Razgrad district (north-eastern Bulgaria). The first was found in 1935 at Zaved, nearby Malāk Porovec (and it was wrongly supposed to be found at Malāk Porovec). The first one consisted in 5 gold nomismata, but nowadays only 4 specimens are still preserved in collection of the History Museum in Razgrad. One was struck by Basil I and Constantine and 3 by Constantine VII and Romanus II.

The second hoard was found in 1998, during regular archaeological researches in the area of the ancient town of Abrittus. It consisted in 11 nomismata, 10 struck by Constantine VII and Romanus II and 1 by Nicephorus II. The coins were concealed in an ancient bronze item.

According to the author, the two hoards found in Razgrad district were concealed during the Russian-Byzantine wars for the conquest of the First Bulgarian Kingdom 969-971.

În anul 1934, un locuitor al satului Malāk Porovec, a predat Muzeului de Istorie din Razgrad cinci monede bizantine de aur, nomismata, care făceau probabil parte dintr-un tezaur mai mare. În literatura de specialitate drept loc de descoperire al tezaurului este indicată hotarul satului Malāk Porovec<sup>1</sup>, în realitate însă acesta reprezintă însă locul în care locuiește persoana care a predat monedele. Până în momentul de față în această zonă nu sunt cunoscute așezări mari din timpul primului Țarat Bulgar. Însă pe teritoriul învecinat, în orașul Zavet, se află ruinele unei mari cetăți protobulgare (care are o suprafață de circa 8 ha) de la sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al XI-lea<sup>2</sup>. Această cetate este cel mai probabil locul în care a fost descoperit tezaurul monetar. După datele oferite de către T. Gerasimov monedele care au ajuns la Muzeul de Istorie din Razgrad, au fost emise Vasile I Macedoneanul, asociat cu fiul său Constantin (868-879), două exemplare, Roman I Lecapenos, asociat cu fiul său Christophoros (921-931), un exemplar, și Constantin VII Porphyrogenetul, asociat cu fiul său Roman al II-lea (945-959), două exemplare. În momentul de față, în colecția Muzeului de Istorie din Razgrad se păstrează doar patru monede din cadrul acestui tezaur: Vasile I Macedoneanul și Constantin (868-879), un exemplar și Constantin VII Porphyrogenetul și Roman al II-lea (945-959), 3 exemplare, dintre care unul are o legendă barbarizată (într-adevăr această monedă a fost atribuită în perioada respectivă de către T. Gerasimov lui Roman I și Christophoros).

\* Traducere din limba bulgară Izabella Bârzoagă și Ernest Oberländer-Târnovcanu.

<sup>1</sup> T. Gerasimov, *Kolektivni nahodki ot moneti prez 1939 g.*, în IBAI, 13, 1939, p. 344.

<sup>2</sup> R. Rašev, *Starobălgarski ukreplenija na Dolnija Dunav (VII-XI)*, Varna, 1982, p. 137 și tabl. XLVI, 3, 4; Colectiv, *Materiali za karta na srednovekovnata Bălgarska Dăržava (teritorjata na dnešnata Severoistočna Bălgarajia)*, în: Pliska-Preoslav, 7, 1995, p. 208, no. 370.

## Catalog

**Vasile I Macedonceanul și Constantin  
(867-886)<sup>3</sup>**

**1. Av. + IHS XPS REX REÇNĀNTIÇM**

Iisus Christos purtând nimb cruciger, tunică și chimation, stând pe un tron cu spătar în formă de liră. Mâna dreaptă este ridicată în poziția de binecuvântare, iar cu mâna stângă ține pe genunchi Evangheliile. Totul este dispus într-un cerc perlat exterior.

Rv. **ΒΑΣΙΛΙΟΣ ΕΤ ΚΟΝΣΤΑΝΤ' ΑΥÇÇ' Β**

Două busturi din față; în stânga Vasile I purtând barbă, coroană crucigeră și loros, în dreapta Constantin, mai scund, imberb, purtând coroană crucigeră și chlamys. Ambii țin între ei o cruce patriarhală de ceremonii, cu hastă lungă. Totul este dispus în cerc perlat exterior.

AV 4,46 g 20 mm (fig. 1 a, b)

DOC, III, 2, pp. 487-488, no 2 a; Constantinopol<sup>4</sup>  
C. Morrisson, II, p. 542, no 34.04-07<sup>5</sup>

**Constantin VII Porphyrogenetul și Roman  
al II-lea  
(945-959)**

**2. Av. : + IHS XPS REX REÇNĀNTIÇM**

Bustul lui Iisus Pantocrator, din față, purtând nimb cruciger, cu perle între brațe, tunică și chimation, mâna dreaptă o are ridicată, în semn de binecuvântare, iar cu stânga ține, în dreptul pieptului, Evangheliile. Totul se află în cerc perlat exterior.

Rv. **ΚΟΝΣΤΑΝΤ' ΚΕ ΡΟΜΑΝ' ΑΥÇÇ' Β' Ρ**

Două busturi din față; în stânga Constantin al VII-lea, cu barbă, purtând coroană crucigeră și loros, în dreapta Roman al II-lea, mai scund, imberb, purtând coroană crucigeră și chlamys, ținând între ei crucea patriarhală de ceremonie cu hastă lungă. Totul în cerc perlat exterior.

AV 4,40 g 19 mm (fig. 2 a, b)

DOC, III, 2, pp. 552-553, no 15, Constantinopol  
C. Morrisson, II, p. 570, no 37.15-19

**3. Av. + IHS XPS REX REÇNĀNTIÇM**

La fel ca la no 2.

Rv. **ΚΟΝΣΤΑΝΤ' ΚΕ ΡΟΜΑΝ' ΑΥÇÇ' Β' Ρ**

La fel ca la no 2.

AV 4,41 g 19 mm. (fig. 3 a, b)

DOC, III, 2, pp. 552-553, no 15, Constantinopol  
C. Morrisson, II, p. 570, no 37.15-19

**4. Av. : + I[...]COLASTIÇM (legendă  
barbarizată)**

La fel ca la no 2.

Rv. **ΙΙΙΙΙΤΟΤ Κ ΚΟΙΙ ΛΝΘΙ (legendă  
barbarizată)**

La fel ca la no 2.

AV 4,43 g 20x19 mm (fig. 4 a, b)

C. Morrisson, II, p. 570, no 37.24 (variantă)  
Constantinopol (?)

<sup>3</sup> Am adoptat datarea lui Ph. Grierson, și nu aceea a lui Cécile Morrisson.

<sup>4</sup> Ph. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*, vol. III, part. 2, Washington, 1973, p. 741.

<sup>5</sup> Cécile Morrisson, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale*, vol. II, Paris, 1970.

La data de 27.07.1998, în cadrul unor cercetări arheologice sistematice care s-au efectuat în partea estică a castelului antic târziu Abrittus (situat la Est de orașul contemporan Razgrad), în stratul de cultură din epoca medievală timpurie a fost descoperit un tezaur compus din 11 monede de aur, nomismata din secolul al X-lea. Zece dintre aceste monede au fost descoperite într-un vas mic de bronz argintat (o aplicație dintr-o mobilă antică, refolosită). Printre monede s-au păstrat și fire disparate din material textil grosolan, probabil că monedele au fost învelite în această pânză, iar ultima monedă, a fost descoperită la 0,30 m, lateral de celelalte piese (în stratul care acoperea groapa locuinței, distrusă de către săpături ulterioare):

Monedele sunt de două tipuri, 10 nomismata aparținând lui Constantin al VII-lea Porphyrogenetul și Roman al II-lea (945-959) și o nomisma (nomisma-histamenon) aparținând lui Nicephoros al II-lea Phocas, asociat cu moștenitorul tronului, Vasile al II-lea (963-969).

### Catalog

#### Constantin al VII-lea Porphyrogenetul și Roman al II-lea (945-959)

##### 1. Av. + IHS XIS REX RE CINA NTIY M

Bustul lui Iisus Pantocrator, din față, purtând nimb cruciger, cu perle între brațe, tunică și chimation. Mâna dreaptă o are ridicată în semn de binecuvântare, iar cu stânga ține în dreptul pieptului Evangheliile. Totul se află în cerc perlat exterior.

Rv. CON ST AN T CE ROM AN A Y C C B R

Două busturi din față; în stânga Constantin al VII-lea, cu barbă, purtând coroană crucigeră și loros, în dreapta Roman al II-lea, mai scund, imberb, purtând coroană crucigeră și chlamys, ținând între ei crucea patriarhală de ceremonie cu hastă lungă. Totul în cerc perlat.

AV 4,34 g 19x18 mm (fig.5 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.6, Constantinopol

##### 2. Av. + IHS XPS REX RE CINA NTIY M

La fel ca la no 1.

Rv. CON ST AN T CE ROM AN A Y C C B R

La fel ca la no 1.

AV 4,28 g 20,5x20 mm (fig.6 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.6, Constantinopol

C. Morrisson, II, p. 570, no 37.15-20

##### 3. Av. + IHS XPS REX RE CINA NTIY M

La fel ca la no 1.

Rv. CON ST AN T CE ROM AN A Y C C B R

La fel ca la no 1.

AV 4,31 g 20,5x20,5 mm (fig.7 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.3, Constantinopol

C. Morrisson, II, p. 570, no 37.15-19

##### 4. Av. + IHS NPS REN RE CINA NTIY M (legendă barbarizată)

La fel ca la no 1.

Rv. CON ST AN T CE ROM AN A Y C C B R

La fel ca la no 1.

AV 4,35 g 20x20 mm (fig.8 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.3 (variantă), Constantinopol

C. Morrisson, II, p. 570, no 37.15-19 (barbarizată)

##### 5. Av. + IHS XPS REX RE CINA NTIY M

La fel ca la no 1.

Rv. CON ST AN T CE ROM AN A Y C C I R

La fel ca la no 1.

AV 4,32 g 20x19 mm (fig.9 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.8 (variantă), Constantinopol

##### 6. Av. + IHS XPS REX RE CINA NTIY M

La fel ca la no 1.

Rv. CON ST AN T CE ROM AN A Y C C B R

La fel ca la no 1.

AV 4,36 g 19,5 x 19,5 mm (fig.10 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.6 (variantă), Constantinopol

##### 7. Av. \* IHS XPS REX RE CINA NTIY M

La fel ca la no 1. Legendă și reprezentare barbarizate.

Rv. CON S J AN J CE ROMA T SN C C M  
(legendă barbarizată)

La fel ca la no 1.

AV 4,33 g 19,5x18,5 mm (fig.11 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.3 (variantă barbarizată), Constantinopol

C. Morrisson, II, p. 570, no 37.15-19 (variantă barbarizată)

##### 8. Av. + IHS XPS REX RE CINA NTIY M

La fel ca la no 1.

Rv. CON ST AN T CE ROM AN A Y C C B R

La fel ca la no 1.

AV 4,31 g 18,5x20 mm (fig.12 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.3 Constantinopol

C. Morrisson, II, p. 570, no 37.15-19

9. Av. + **IHS XPS REX RECI NANTIUM**

La fel ca la no 1.

Rv. **CONSTANT' CE ROMAN' ACHCIBR**

La fel ca la no 1.

AV 4,33 g 20,5x18,5 mm (fig.13 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.3 Constantinopol

C. Morrisson, II, p. 570, no 37.15-19

10. Av. + **IHS XPS REX RECI NANTIUM** +

La fel ca la no 1.

Rv. **CONSTANT CE ROMAN ACHCIBR'**

La fel ca la no 1.

AV 4,32 g 19x19 mm (fig.14 a, b)

DOC, III, 2, p. 552, no 15.6 (variantă)

Constantinopol

### Nicephoros al II-lea Phocas și Vasile al II-lea (963-969)

11. Av. + **IHS XIS REX RECI NANTIUM**

Bustul lui Iisus Pantocrator, din față, cu barbă, purtând nimb cruciger, cu perle între brațe,

tunică și chimation. Mâna dreaptă o are ridicată în semn de binecuvântare, iar cu stânga ține în dreptul pieptului Evangheliile. Totul se află în cerc perlat exterior.

Rv. **NICHPOR' CE BASIL' ACHCIBR**

Două busturi din față; în stânga Nicephoros al II-lea, cu barbă, purtând coroană crucigeră și loros, în dreapta Vasile al II-lea, mai scund, imberb, purtând coroană crucigeră și chlamys, ținând între ei crucea patriarhală de ceremonie, cu hastă lungă. Totul în cerc perlat exterior.

AV 4,33 g 20,5x19,5 mm (fig.15 a, b)

DOC, III, 2, p. 582, no 1.1 Constantinopol

C. Morrisson, II, p. 589, no 39.01-02

### Recipientul de mici dimensiuni

Are o formă sferică care se termină în vârf cu o mică sferă, iar în partea de jos cu o bază cilindrică, împodobită cu două linii paralele. Bronz argintat. O aplicație refolosită dintr-o mobilă antică (?). Gâtul vasului este perforat de două orificii paralele, pentru introducerea unei curele.

Dimensiuni:

Înălțime - 5,8 cm.

Înălțimea gâtului - 1,6 cm.

Diametru corpului - 4,5 cm.

Diametru bazei - 3,3 cm. (fig. 16)

Ascunderea celor două tezaure din districtul Razgrad este legată, fără îndoială, de evenimentele din anii 968-971, și anume campaniile de cucerire ale cneazului kievean Svetoslav Igorevici (c. 945-972) îndreptate împotriva Bulgariei și Bizanțului<sup>6</sup>.

Până în momentul de față mai sunt cunoscute următoarele descoperiri colective de nomismata din secolul al X-lea, care marchează aceleași evenimente:

- în anul 1975 în cadrul unor săpături arheologice sistematice dintr-o așezare, amplasată peste ruinele castelului Iatrus (din satul Krivina, distr. Ruse), în umplutura unui bordei din evul mediu timpuriu s-a descoperit un tezaur compus din 45 de nomismata - 28 aparținând lui Roman I Lecapenos și Christophoros (921-931) și 17 aparținând lui Constantin al VII-lea cu Roman al II-lea (945-959)<sup>7</sup>.

- tot aici, în anul 1979 a fost descoperit un mic tezaur format din trei nomismata aparținând lui Constantin al VII-lea cu Roman al II-lea (945-959), depuse într-un vas antic<sup>8</sup>

- de aceleași evenimente este legată și ascunderea unui tezaur descoperit în anul 1945 lângă orașul Bjiala, distr. Ruse, tezaur compus din 10 nomismata, dintre care trei exemplare sunt atribuite

<sup>6</sup> G. Ostrogorski, *Istoria na Vizantiiskata Dārjava*, Sofia, 1993, p. 384, 387-388; Colectiv, *Istoria na Bālgaria*, vol. II, Sofia, 1981, p. 390-396.

<sup>7</sup> Edith Schönert-Geiss, *Der Goldfund von Krivina*, in: *Iatrus-Krivina*, vol. III, Berlin, 1986, p: 230-239.

<sup>8</sup> I. Herman, *Starobālgārskoto selište nad antičnja kastel Jatrus-Krivina pri grad Ruse, N. R. Bālgaria*, in *Iatrus-Krivina*, vol. III, Berlin, 1986, p. 18.

lui Roman I Lecapenos și Christophoros (921-931) și una lui Constantin al VII-lea și Roman al II-lea (945)<sup>9</sup>.

- la Valul lui Traian (jud. Constanța, România) s-a descoperit un tezaur monetar compus din 8 nomismata aparținând lui Constantin al VII-lea și Roman al II-lea (945-959) și un exemplar aparținând lui Nicephoros II Phocas și Vasile al II-lea (963-969)<sup>10</sup>.

Tezaurere monetare enumerate și publicate aici conturează o parte, unele dintre itinerariile, căile de pătrundere a armatelor cneazului Svetoslav între anii 968-971 spre teritoriile bulgare: la început prin nordul Dobrogei, prin „coridorul” dintre Dunăre și Marea Neagră; după aceea unul dintre traseele campaniei militare de cucerire a mers pe traseul de-a lungul fluviul Dunăre (pe lângă Tutrakanul de azi), cetatea din orașul Zavet, distr. Razgrad, cetatea situată peste ruinele anticului Abrittus (lângă Razgradul de azi), iar un alt traseu de-a lungul văi râului Jantra.

### **Две колективни находки на византийски номизми от X век от Разградския регион, България**

През 1934 година жител на село Малък Поровец предава в ИМ - Разград 5 златни византийски монети - номismata, вероятно част от по-голяма находка. В научната литература като местонамиране на находката се посочва землището на село Малък Поровец[1], в действителност обаче това е местожителството на лицето, предало монетите. До настоящия момент в това землище не са известни големи селища от периода на Първото българско царство. В съседното землище обаче - на град Завет - се намират останките на голяма (с площ около 8 ha) старобългарска крепост от края на IX – началото на XI век[2]. Това е и най-вероятното местонамиране на монетното съкровище. Според известието на Т. Герасимов постъпилите в Музеул де Историe- Разград номismata са били на: Василий I със сина му Константин (868-879) - 2 бр., Роман I със сина му Христофор (921-931) - 1 бр. и Константин VII със сина му Роман II (945-959) - 2 бр. В настоящия момент в Разград са запазени 4 монети от находката: Василий I с Константин (868-879) - 1 бр. и Константин VII с Роман II (945-959) - 3 бр., един от които – с варваризирани надписи (навярно тази монета Т. Герасимов е определил навремето като принадлежаща на Роман I с Христофор).

#### Каталог:

На 27.07.1998 г. при редовни археологически проучвания в източната част на късноантичния кастел Абритус (източно до дн. Разград), в насипа на ранносредновековна землянка бе открита находка от 11 златни монети от X век. Десет от монетите бяха намерени подредени в малко бронзово посребрено съдче (вторично използвана апликация от антична мебел) със запазени около и между тях отделни нишки от груба тъкан - очевидно са били увити в нея, а последната монета - на 0,30 м встрани от останалите (покриващият жилищната яма на землянката насип е нарушен от по-късни вкопавания).

Монетите са от два типа – 10 на Константин VII със сина му Роман II (945-959) и 1 номизма-хистамеон на Никифор II Phocas с престолонаследника Василий II (963-969).

#### Каталог:

Укриването или изгубването на двете находки от Разградско без съмнение се свързва със събитията от 968 – 971 г. – походите на киевския княз Светослав Игоревич (ок. 945-972) срещу България и Византия[6].

До сега са известни още следните колективни находки от номismata от X век, маркиращи същите събития:

<sup>9</sup> Т. Gerasimov, *Kolektivni nahodki na moneti prez 1951, 1952, 1953 i 1954 godina*, în IAI, 20, 1955, p. 609. În această lucrare una dintre nomismata a fost identificată ca aparținând lui Constantin al VII-lea și Roman I (919-921), după atribuirile lui W. Wroth. Prezenta atribuire a monedei am făcut-o după noua clasificare a lui Ph. Grierson.

<sup>10</sup> Edith Schönert-Geiss, *op. cit.*, p. 236.

- през 1975 г. при редовни археологически разкопки на ранносредновековното селище върху развалините на късноантичния кастел Iatrus (при с. Кривина, Русенска област), в насипа на ранносредновековна землянка е открита находка от 45 номизмата – 28 на Роман I с Христофор (921-931) и 17 на Константин VII с Роман II (945-959)[7];

- отново тук през 1979 г. е открита малка находка от поставени в античен съд 3 номизмата на Константин VII с Роман II (945-959)[8];

- със същите събития е свързано и укриването/изгубването на една открита през 1954 г. до гр. Бяла, Русенско (?) находка от 10 номизмата, от които са определени 3 на Роман I с Христофор (921-931) и 1 на Константин VII с Роман II (945)[9];

- при Valul lui Traian (до Constanta, Румъния) е открита находка от 8 номизмата на Константин VII с Роман II (945-959) и 1 на Никифор II Phocas с Василий II (963-969)[10].

Публикуваните и изброените тук колективни монетни находки очертават някои от маршрутите на проникване на войските на княз Светослав през 968 – 971 г. в българските земи: първоначално през Северна Добруджа, през „коридора“ между река Дунав и Черно море; след това един от маршрутите на военното нашествие е вървял по трасето от река Дунав (ок. дн. град Тутракан) – крепостта при град Завет, Разградско – крепостта върху развалините на античния Абригус (до дн. Разград), а друг - по долината (срещу течението) на река Янтра.



Cat. 1.1



Cat. 1.2



Cat. 1.3



Cat. 1.4



Cat. 2.1



Cat. 2.2



Cat. 2.3



Cat. 2.4





Cat. 2.5



Cat. 2.6



Cat. 2.7



Cat. 2.8



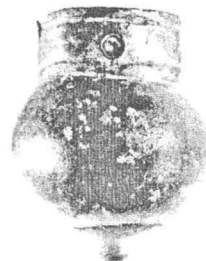
Cat. 2.9



Cat. 2.10



Cat. 2.11



Cat. 2.12